

УДК 82.2/3-31

МІСТО ЯК ТЕКСТ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

О. В. Когут, О. М. Малярчук

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15;
тел. 0342-50-45-75; e-mail: pereklad@nung.edu.ua*

Стаття присвячена аналізу міста як тексту у романі С. Горбань та Т. Лапіної «Роман з містом». Дослідники розглядають урбаністичні локуси як спосіб ідентифікації homo leopolensis esse та простежують трансформацію міських локусів залежно від змін соціально-політичного життя Львова та його мешканців, які міфологізувались у сучасному урбаністичному дискурсі.

Ключові слова: *хронотоп, урбаністичний пейзаж, архетип, міські локуси.*

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена дискусією про присутність урбаністичної доміанти в сучасній українській літературі. Урбанізм неодноразово ставав предметом дослідження в царині філософії (М. Бахтін, Ф. Бродель, Г. Гегель, Х. Ортега-і-Гассет, О. Шпенглер), соціології (М. Вебер, М. Межевич, Р. Парк, Дж. Форестер), психології (А. Маслоу, З. Фрейд, Г. Юнг). Дослідженням образу міста як тексту присвячено праці Ю. Лотмана, І. Іванова, Л. Прохорової, В. Топорова, К. Юдіної. В українському літературознавстві урбаністичну проблематику представлено ґрунтовними дисертаційними працями О. Кискіна та В. Фоменко. Різноманітні аспекти розгляду міського хронотопу, протиставлення село/місто, процесу маргіналізації та урбанізації містять наукові розвідки В. Агеєвої, Т. Бовсунівської, Л. Бондар, О. Галича, Т. Гундорової, В. Даниленка, М. Кодака, В. Левицького, С. Павличко, Н. Пазняк, Я. Поліщука, А. Соколової, А. Ткаченка, М. Ткачука, Я. Цимбал, Ю. Шереха.

Метою цієї статті є аналіз художнього втілення образу Львова, декодифікація тексту міста.

Тож реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розглянути урбаністичні локуси як спосіб ідентифікації homo leopolensis esse;
- розкрити особливості просторово-часової структури твору.

У романі С. Горбань та Т. Лапіної «Роман з містом» Львів – містичний чоловік, що панує над часом, шляхетний пан, котрий дарує сучасникам одну із захопливих історій про себе та жінку, яка його кохає. Архітектура Львова стає архетипною проекцією його мешканців.

Матвій Свідзінський – гілка давнього роду, для якого Львів – місто «чуже і прекрасне», де завжди вчувається музика. Візуальні образи Львова доповнюють звукові асоціації величних середньовічних кантів та пряних запахів кав'ярень і пекарень. У вуличках міста завис млосний дух ладану та п'янки аромати розімлілих на сонці квітів. Львів за своїм емоційним полем та чуттєвим насиченням нагадує хлопцеві його перше юнацьке кохання.

Подорож Матвія у Львів – це шлях повернення до самого себе – незнаного, незвіданого, прадавнього – справжнього. Як типовий герой постмодернізму, він вирушає у подорож і виповнює лакуни власної ідентичності, хоча й не має конкретної мети, хіба що бажання вдовольнити дитячу цікавість про дивну персону нон-грата їхньої родини – тітку Магду. Врешті, хлопець по-своєму проживає родинну історію, прагне віднайти власні ціннісні пріоритети.

Розповідь та спогади Магди Свідзінської не лише вводять юнака у часопростір її власної життєвої історії жінки, а й розмикають коло пізнання ментального та сакрального родового коду. Автори досягають ефекту спостереження/узагальнення та проживання і емоційного єднання у процесі пригадування, уникаючи водночас враження сповіді чи суду.

Львів – місто палімпсестне, воно дивиться на жителів та гостей очима середньовічного собору, барокових скульптур, модерних будинків, сецесійних вітражів і одночасно вражає вітринами у стилі хай-тек. Місто на ментальному рівні асоціюється у головної героїні – Магди Свідзінської – з будинком/домом/родом. Формула «Львів – це рідний дім» постає як самодостатній світоглядний концепт, адже її помешкання та сім'я жінки може бути лише тут. Сюжетові роману притаманна бінарна семантична опозиція, де світ родини Свідзінських протистоїть чужинцям, які приходять у їхнє місто.

Архетип міста в сюжеті роману в основному оприявнюється через архетип будинку – місця, у якому закорінено код роду Свідзінських. Дім є центром не лише сюжетного хронотопу роману, але й життєпису Жінки. Вона вросла у нього, злилася в єдине ціле – спогади/родина/дім/музика/Львів. Квартира як міський топос репрезентує маленький замкнутий світ Магди, що воскрешає людську душу, сповнює її життєвим сенсом.

У романі сакралізовано архетип дому як місця духовного єднання з родом, прихистком людини, початком та кінцем життєвого шляху.

Саме місто – це оприявлення Жіночого та Чоловічого архетипів на шляху до Самості. Спогади – це теж своєрідна подорож, але у глибину власних відчуттів і прагнень. У такий спосіб відбувається повторна саморефлексія Магди із одночасною презентацією для Іншого – незнаного, але кривного – Матвія. Врешті, родинна генеалогія стає повною, цілісною, а примарна тітка зі Львова матеріалізується в цілком реальну й жи-

ву особу. Тож оповідь про винищення родини, захоплення будинку чужинцями та сплюндрування Львова виповнює дискурс національної історії.

У сюжеті роману відстежуємо чітку семантичну диференціацію різноманітних історичних та соціально-політичних обставин у Львові, а відтак – і способу дії людей у цьому місці. Доктор Свідзинський уперто не погоджується покинути середмістя Львова. Він відмовляється змінити середньовічну вузьку кам'яницю, не надто зручну для життя чималої родини, на сучасне модерне помешкання, бо впевнений, що саме цей дім є священним палладіумом його родини. Антитезою постає цивілізований мультикультурний Львів до новітніх ідеологічних варварів як зі сходу, так і заходу – однаково чужі та ворожі особливому світобаченню міста. Відтак порушено вивірену століттями формулу жіночого щастя про вдалий шлюб, добротний дім, сповнений дитячого щебету. Магда намагається вберегти бодай у власній пам'яті відгомін того світу, який назавжди зруйнували чужинці.

Опинившись у жорнах зміни влад та політичних устроїв, Магда змогла зберегти не лише дім, але й саму себе та пагони власного роду. Жінка постає у природному праві бути тим, ким вона є – жінкою. Не героїнею і не жертвою. Її Аніма настільки потужна, що здатна підпорядкувати собі домінуючий Анімус. При цьому вона не перетворюється на хижачку чи жертву. Слушними нам видаються міркування Х. Ортега-і-Гассета: «Я – це я і моє оточення, і якщо я не врятую оточення, я й себе не зможу врятувати. *Benefac loco illi quo natus es* (з лат. – «Роби добро місцю, де ти народився»). А у філософському вченні Платона завданням будь-якої культури є саме «врятувати обличчя» явища. Інакше кажучи: знайти сенс того, що нас оточує» [2, с. 31].

Магда Свідзинська є втіленням Аніми, тож навіть у юному віці вона здатна відчутти і розпізнати ество істинного чоловіка у хворобливому і зовні непримітному Матеєві та обстояти право на свої почуття. Жінка здатна повстати супроти соціальних умовностей, ладна терпіти голод і холод заради коханого, зректися усталеного способу життя.

Після смерті чоловіка «з Магдою сталась страшна метаморфоза: вона обернулася на холодну кам'яницю – порожню, безсилу, безпорадну, сиву й давню» [1, с. 105]. Автори синхронізують духовний стан жінки (руйнується її світ, назавжди гине єдине на все життя кохання) з описом бомбардування Львова. Усе місто оплакувало кончину Матея і страду Магдиної любові. Львів також намагається полегшити біль її втрати: «Місто заступило Смерті дорогу своїми кам'яницями, засвітило тисячами спочувливих очей... Земля не прийняла її, не розступилася, не поглинула. Якись милосердні й завбачливі люди надійно заховали ту землю під бруком» [1, с. 107]. Хронотоп порога означено львівською бруківкою, що відділяє ламінарний простір потойбіччя, світ живих від світу мертвих. Жінка оплакує смерть коханого, врешті їй вдається досягнути

слова батьків, що остерігали її від цього пекельного болю. Водночас Магда справляє поминки за власною долею, «за тим часом, за тим життям, за тим містом, ще не змордованим, радісним, вільним...» [1, с. 150].

Магда – носій шляхетності не лише власних вчинків, але й думок. Її життя однаковою мірою дратує та викликає невдоволення, а часом – і ненависть як у жіноцтва радянської генерації, вихованого на ідеологемах протистояння своїх/чужих, так і посестер у нещасті, поміж зруйнованих цінностей «старого світу».

Цікаво розв'язана родиною проблема юнацької «помилки» одного з синів лікаря Свідзинського – Марека. Адже головне – рід, приналежність до нього, а відтак – відповідальність за власні вчинки, тож моральний переступ долає межі, визначені соціальним станом. Справжньою ганьбою є народження позашлюбної дитини, а не одруження з донькою кравчині.

Магдин Дім/Місто/Львів – це теж єдине кохання на все життя. Вона ладна бути служницею у власному будинку, аби лише залишатись у рідних стінах. Жінка вірить, що цей дім – це єдине місце, що пов'язує її з власною кров'ю та родом. Її пам'ять про той інший світ – це щит супроти життєвих реалій німецького/радянського Львова.

Наскрізною у сюжеті роману є антитеза змінного/сталого.

Змінне	Стале
Час	Будинок
Люди	Рід
Чоловіки	Жінки

У тексті міста архетипізується образ Жінки через її статичність, адже змінюється усе навколо неї, лише Магда, як і Львів, у своїй сакральній єдності завжди залишається собою, неначе замкнута у кришталеву оболонку Самості. Вона не героїня, проте саме її життя не стало від цього менш повним і змістовним.

Наскрізним у структурі художнього образу Магди є також проблема вибору, перед яким щоразу опиняється жінка, окрім того, вона повинна виконати останню волю батьків – вижити. Істинна жінка може сприйняти лише справжнього чоловіка, тому барон Гогенцоллерн – Генрих фон Штаубе – зазнає фіаско, навіть у спробі взяти реванш за невдале залицяння у юнацькі роки. Львів теж приймає вибір жінки, тож чоловікові здається, що «все місто глузує з нього, з його великих сподівань на щастя, з цих невинних троянд, які хотілося кинути до смітника. Ступив крок від негостинного будинку. Відчув подих крижаного вітру. Місто розляглося реготом, виблискуючи кожним вікном, кожною вітриною» [1, с. 80].

Радянський майор Григорій Марчевський відкриває для себе таємничий світ Львова через пізнання глибин душі Магди. Чоловік вибудо-

вує рівноправні стосунки, чим і завойовує прихильність жінки. Вона стає для нього медіатором у цьому незнаному та вишуканому світі середньовічного міста. Тож декодифікується архетипний сюжет казки «Принцеса на горошині», однак Магді вдалося зберегти ще й власне королівство.

Х.Ортега-і-Гассет твердить, що «любов пов'язує нас із речами, навіть якщо це тільки миттєво. (...)...Тобто любов веде до розширення індивідуальності, яка поглинає інші речі, переплавляє їх в єдине ціле з нею. Такий зв'язок і таке взаємопроникнення примушують нас глибоко занурюватись у властивості того, що ми любимо. (...) Тоді ми помічаємо, що те, що ми любимо, своєю чергою є частиною іншої речі, якій воно теж потрібне; з ним вона теж пов'язана. Те, що є необхідним для об'єкта нашої любові, стає необхідним і для нас. Отак любов пов'язує одну річ з іншою, а все поєднується із нами, утворюючи засадничу структуру. Любов – це божий архітектор, що спустився на землю, за словами Платона, «... щоб усе в цьому Всесвіті жило в єднанні» (*Бенкет, 202e*). Брак зв'язків – це знищення. Ненависть, що продукує роз'єднаність, ізолює й розводить по різні боки, розпорошує світ і розщеплює індивідуальність» [2, с. 13].

Можливо, саме тому Магда так ніколи і не народила дитини від «чужих» для неї чоловіків. У її сакральний простір родини/дому/міста/Львова сповна так і не ввійшли ніколи ані барон, ані радянський офіцер.

Цикл життєвих доль роду Свідзинських і відбитку їхніх вчинків та пам'яті в цьому місті вивершується в історії подорожі-повернення племінника пані Магди – Матвія. Альбом зі світлинами постає як машина часу. Вони розглядають старі фотографії в родинному альбомі, зі сторінок якого неначе народжується й оживає давно зниклий світ людей – Інших, котрі були в цьому домі та місті, тих, хто назавжди залишиться незримо присутній у його історії.

Література

- 1 Горбань С. Роман з містом / С. Горбань, Н. Лапіна. – К.: КСД, 2015. – 190 с.
- 2 Хосе Ортега-і-Гассет. Роздуми про Дона Кіхота / Ортега-і-Гассет Хосе; пер. з ісп. – К.: Дух і літера, 2012. – 216 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 12.05.2018 р.

Рекомендована до друку д.ф.н., професором Дербеньовою Л. В.

**CITY AS A TEXT IN THE CONTEMPORARY
UKRAINIAN LITERATURE**

O. Kohut, O. Maliarchuk

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, Karpatska Str., 15*

The paper is devoted to the analysis of city as a text in the novel of S. Horban and T. Lapina “The love affair with the city” The researchers consider urban loci as a means of identification of homo leopolensis esse and trace transformation of urban loci depending on changes of social and political life of Lviv and its inhabitants who have become an integral part of the city.

Keywords: *chronotope, urban scenery, archetype, loci.*